

УДК 811.161.2'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.24.2025.7>

ОБСЯГ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНТАКТУВАННЯ МОВ У СВІТЛІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Кушлик О. П.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Дутка О. Я.

*Відокремлений структурний підрозділ «Свалявський технічний фаховий коледж
Національного університету харчових технологій»*

У пропонованій статті проаналізовано різні терміни на позначення контактування мов як лінгвального процесу. Передусім окреслено чинники активізації контактування мов на сучасному етапі. Наголошено, що одним з основних чинників, який детермінує й інші, є глобалізація як процес всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації. Зазначено, що глобалізація культури є одним з важливих векторів, який засвідчує інтеграцію окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації. Звідси важливими етапами, зумовленими культурною глобалізацією, є посилення взаємодії культур. Вирізняють й схарактеризовано чотири способи такої взаємодії: акультурацію, культурну експансію, культурну дифузію, синтез культур. Зауважено, що в контексті синтезу культур взаємодія культури й мови виходить на якісно новий рівень, оскільки мова постає формою існування національної культури, засобом акумуляції культурного досвіду й знання.

Простежено зміщення ракурсу дослідження питань, пов'язаних з фактом взаємодії мов: якщо впродовж ХХ ст. лінгвістів здебільшого цікавили традиційні питання, зокрема визначення чинників взаємодії мов, з'ясування умов їхнього контактування, систематизування проявів мовної взаємодії з оперттям на різні критерії тощо, то від початку ХХІ ст. розгляд питання мовних контактів набуває міждисциплінарного характеру – проблему мовних контактів з метою глибшого розуміння процесів мовної взаємодії вивчають у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітології, лінгвокультурології. Це зміщення акцентів зумовлює перегляд термінів на позначення тих чи тих понять, пов'язаних з фактом взаємодії мов у сьогоденному ракурсі.

Окреслено обсяг наявних у лінгвістиці термінів на позначення контактування мов, схарактеризовано особливості й засади доцільності послуговування тим чи тим терміном, з'ясовано чинники, які впливають на різні підходи мовознавців до номінування відповідних понять, явищ, процесів.

Дійдено висновку, що найбільш логічно послуговуватися термінами, які відображають сучасні тенденції термінотворення в тій чи тій галузі, з одного боку, і сприяють адекватному аналізу з урахуванням концепції дослідження – з іншого.

Ключові слова: взаємодія мов, мовні контакти, мовне контактування, міжмовні зв'язки, інтерференція, вплив мов, синтез культур, мовна система, термін, термінотворення.

Kushlyk O. P., Dutka O. Ya. Scope of terms for describing language contact within the anthropocentric paradigm.

This article focuses on analyzing various terms used to describe language contact as a linguistic process. First, the authors highlight the factors that contribute to the increasing intensity of language contact today, with globalization being one of the key factors driving the others. Globalization is described as a process of worldwide political, economic, and cultural integration and unification. The authors also point out that cultural globalization is an important indicator of how individual national cultures are merging into a single world culture, facilitated by advances in transportation, economic ties, and communication methods. As a result, cultural globalization leads to important stages of increased cultural interaction. Four forms of this interaction are identified and described: acculturation, cultural expansion, cultural diffusion, and cultural synthesis. The text notes that, within cultural synthesis, interaction between culture and language reaches a new, more complex level, since language becomes a key expression of national culture and a tool for accumulating cultural knowledge and experience.

The authors trace a shift in the focus of research on issues related to the interaction of languages: while throughout the 20th century, linguists were mainly interested in traditional issues, such as identifying the factors of language interaction, clarifying the conditions of their contact, systematizing the manifestations of language interaction based on various criteria, etc., since the beginning of the 21st century, the consideration of language contact has taken on an interdisciplinary character – the problem of language contact is considered within the framework of sociolinguistics, psycholinguistics, linguocognitology, and linguoculturology with the aim of gaining a deeper understanding of the processes of language interaction. This shift in emphasis has led to a review of the terms used to denote certain concepts related to the fact of language interaction in the current perspective.

The authors also outline the range of terms available in linguistics to denote language interaction, characterize the features and principles of when a particular term is appropriate to use, and identify the factors that influence different linguists' approaches to naming relevant concepts, phenomena, and processes.

It is concluded that it is most logical to use terms that reflect current trends in terminology development in a given field, on the one hand, and that also facilitate adequate analysis in line with the research concept, on the other.

Key words: language interaction, language contacts, language contact, interlingual connections, interference, language influence, cultural synthesis, language system, term, term formation.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її дослідження. Масштаби глобалізації як процесу «всесвітньої політичної, економічної й культурної інтеграції та уніфікації» [26, 52] свідчать про новий етап розвитку людської цивілізації. Проблеми докладного вивчення самого перебігу цього складного процесу, його багатовекторних проявів (дослідники одностайні щодо вирізнення трьох векторів розвитку глобалізації – у сфері економічній, політичній і культурній [10, 30]), а також його наслідків сьогодні хвилюють не тільки політиків, економістів, а й культурологів. І це закономірно, оскільки глобалізація в культурній сфері, результатом чого є інтеграція «окремих національних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків та засобів комунікації» [10, 32], передбачає зближення ділової та «споживчої культури між різними країнами світу, ріст міжнародного спілкування» [26, 52], інакше кажучи, посилення взаємодії культур.

Дослідники вирізняють чотири основні способи взаємодії культур. Перший з них – *аккультурація* (перебирання на себе властивостей однієї культурної системи іншою) – оприявнює себе через асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію й інтеграцію. Другий спосіб – *культурна експансія* – полягає в розширенні (часто насильно) домінувальних меж тієї чи тієї культури порівняно з її початковими позиціями. Зasadним третього способу – *культурної дифузії* – є взаємне проникнення культур, тобто запозичування одним суспільством певних ознак, рис культури іншого, зумовлені взаємним історичним розвитком обох культур. Четвертий спосіб – *синтез культур* – передбачає об'єднання культурно різних елементів: орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки тощо [25, 4]. Науковці зауважують, що про *синтез культур* йдеться тоді, коли «соціокультурна система приймає і освоює досягнення інших суспільств в сферах, які виявляються недостатньо розвиненими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй вихідну основу, яка дозволяє говорити про її визначеність та самобутність, про здатність підтримання цілісності та стійкості» [25, 4].

У контексті *синтезу культур* – способу, який науковці вважають найбільш конструктивним з вирізнення чотирьох, – на якісно новий рівень виходить взаємодія культури й мови. Мова постає формою існування національної культури, засобом акумуляції культурного досвіду й знання. Якщо в межах однієї етноспільноти мова відтворює сукупність духовних і моральних цінностей культури одного народу, його історичного досвіду, цінних установок, етнічних констант його характеру, то в межах синтезу культур, в умовах інтенсивної міжкультурної і міжмовної комунікації взаємодія мов є одним із наймогутніших стимулів різних мовних змін [40, 162], чи одним з «найважливіших чинників мовного

розвитку, бо в цьому процесі найактивнішу участь беруть народи – носії мов» [31, 274].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані зі взаємодією мов, упродовж тривалого періоду були й залишаються у фокусі уваги лінгвістів – як закордонних (J. Baudouin de Courtenay [37], F. de Saussure [43], A. Martinet [40], H. Schuchardt [44], M. Clyne [38], E. Haugen [39], H. Paul [41], S. Rot [42], S. G. Thomason & T. Kaufman [45], D. Winford [46], У. Вайнрайх [4] та ін.), так і вітчизняних (Л. Булаховський [3], Ю. Жлуктенко [13; 14; 15; 16], С. Семчинський [30; 31], Й. Дзендзелівський [11], М. Кочерган [21], П. Лизанець [24], Я. Радевич-Винницький [29], К. Тищенко [35], О. Гвоздяк [8], С. Дьолог [12], Л. Беспала [1], О. Гаркавець [7], В. Титаренко [34] та ін.). Обсяг і сутність цих проблем детерміновані часовими рамками: якщо впродовж XX ст. лінгвісти здебільшого порушували традиційні питання на кшталт визначення чинників взаємодії мов, з'ясування умов їхнього контактування, систематизування проявів мовної взаємодії з оперттям на різні критерії, окреслення місця в системі описуваних понять таких явищ, як інтерференція, запозичення тощо, то від початку XXI ст. у межах антропоцентричної наукової парадигми дослідження особливостей мовних контактів набуває міждисциплінарного характеру – з метою глибшого розуміння мовної взаємодії та аналізу складних процесів розвитку мови проблему мовних контактів розглядають у межах соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокогнітології, лінгвокультурології.

Різноманітність площин, у межах яких вивчають питання взаємодії мов, і водночас міждисциплінарність підходів, що має сьогодні вкрай вагоме значення, спонукають логічно переосмислити особливості називання тих чи тих понять, пов'язаних з контактуванням мов, на предмет їхньої довершеності щодо позначуваного на сучасному етапі розвитку мови. Усе це зумовлює **актуальність** пропонованої студії.

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – окреслити обсяг термінів на позначення контактування мов у світлі сучасної антропоцентричної наукової парадигми з випрацюванням рекомендацій щодо доцільності послугоування тим чи тим терміном у різних сферах використання його. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) установити континуум використуваних термінів на позначення контактування мов в лінгвоукраїністиці загалом; 2) схарактеризувати різні позиції дослідників щодо обстоювання того чи того терміна зі з'ясуванням чинників, які зумовлюють неоднотайність; 3) простежити відповідність номінування певного явища, процесу, стану сучасним словотвірним нормам на предмет увіраження позначуваного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, з розширенням наукових парадигм, крізь

призму яких вивчають усі лінгвальні явища, процеси, стани, з безперечним домінуванням принципу антропоцентризму, що полягає в підході до цих лінгвальних явищ, процесів, станів з урахуванням ролі людини і її свідомості у висвітленні їх, термін трактують як явище, у якому «реалізуються механізми пізнання певної галузі знання чи діяльності та в якому представлені структури фахового знання» [5, 143–144]. Тому так важливо послуговуватися в тому чи тому науковому дослідженні номенами, які максимально відповідають сучасним вимогам називання досліджуваних понять.

На позначення факту контактування мов у лінгвістиці відомі різні терміни, зокрема: *мовний контакт* (чи *мовні контакти*), *контактування мов*, *інтерлінгвальні контакти*, *мовні паралелі*, *мовна взаємодія*, *взаємодія мов*, *змішування мов*, *взаємний вплив мов*, *взаємовплив мов*, *іншомовний вплив*, *взаємоконтактування мов*, *взаємопроникнення*, *мовне взаємовідношення*, *схрещення (схрещування) мов*, *метисація мов*, *гібридизація мов*, *інтерференція*, *запозичення*. Такий різнобій пропонованих термінів пояснюють тим, що, по-перше, дослідники, називаючи те саме поняття, намагаються надати йому оригінальності порівняно з відомими вже термінами; по-друге, опираються на різні підходи до аналізу цього процесу, а звідси по-різному співвідносять такі релевантні щодо цього поняття, як причина, наслідок і результат; по-третє, досліджують його в різних аспектах (соціолінгвістичному, психолінгвістичному, лінгвістичному тощо), що потребує спеціально випрацьованої для цього термінології й методології.

Докладний аналіз матеріалів студій, присвячених з'ясуванню цього питання, засвідчує, що найчастіше вживаними є терміни *мовний контакт* (чи *мовні контакти*) і *взаємодія мов*. Запропоноване в монографії «Languages in Contact» (1953) У. Вайнрайхом визначення *мовного контакту* «дві або декілька мов перебувають у контакті, якщо ними поперемінно користується одна й та сама особа»¹ [4, 22] у подальшому по-різному модифікували й інтерпретували європейські дослідники, серед них й українські, актуалізуючи той чи той аспект вивчення мовних контактів. Наприклад, Д. Будняк термін *мовні контакти* дефінує як «різноманітні історичні типи мовної взаємодії соціумів (мовних груп), які приводять до зміни мовної ситуації в певному етнографічному регіоні» [2, 13], П. Лизанець – як суспільний процес, який характеризує міжмовні відносини, що базуються на єдності індивідуальних мовних фактів та фактів екстралінгвального характеру [24, 6], Л. Лазаренко – як «міжмовний зв'язок, який реалізується в процесі поперемінного використання двох або декількох мов однією і тією ж особою, що зумовлюється необхідністю мовного спілкування через певні географічні, історичні, політичні, соціокультурні тощо умови та чинники» [23, 7].

С. Семчинський віддає перевагу термінові *взаємодія мов* і визначає його як включення до висловлювання другою мовою елементів чи відношення

першої мови або, навпаки, до висловлювання першою мовою – елементів чи відношення другої мови, а також входження елементів і відношень першої мови до системи другої мови і навпаки [31, 273], або в іншій праці – як особливий процес, що є наслідком співіснування у свідомості окремих мовців двох мовних систем, які можуть взаємно перехрещуватися й переплітатися [30, 20].

Деякі лінгвісти, зокрема Ю. Жлуктенко, розмежовують названі два терміни, вважаючи, що *взаємодія мов* – це комплекс явищ, що постають унаслідок установаження міжмовних зв'язків, тоді як *мовні контакти* – певний тип міжмовного зв'язку, обґрунтовуючи це тим, що вони посідають місце поряд з *дистантними* (від лат. *distantia* – ‘відстань’) міжмовними зв'язками (коли немає безпосереднього контакту носіїв обох мов і двомовності) та *інтермедіарними* (від лат. *intermedius* – ‘проміжний’, ‘середній’) міжмовними зв'язками (контакт між двома мовами встановлюють на основі того, що кожна з них перебуває в контакті з третьою мовою, яка виконує роль посередника) [15, 12–15]. Зі свого боку, С. Семчинський зазначає, що і дистантні, і інтермедіарні види мовного зв'язку є різновидами мовних контактів [31, 274], тобто перебувають по суті у родо-видових відношеннях між собою. Таке бачення відомих соціолінгвістів узагальнює Л. Беспала, зауважуючи, що Ю. Жлуктенко розглядає «мовний контакт» у більш вузькому розумінні – як окремий вид міжмовного зв'язку, що встановлюється при етнічному контактуванні носіїв та наявності двомовності <...> і який не «охоплює взаємозв'язки, що встановлюються між мовами при відсутності безпосереднього контактування їхніх носіїв» [1, 13]. Далі дослідниця висновує, що С. Семчинський і, услід за ним Г. Іжакевич, М. Лабунець та ін., вважають терміни *мовні контакти* і *взаємодія мов* синонімами, тоді як Ю. Жлуктенко і, услід за ним В. Сімонок, Л. Лазаренко, О. Черемська та ін., співвідносять *мовний контакт* з причиною, а *взаємодію мов* – з наслідком [див.: 1, 14].

Констатована синонімічність логіко-смыслових відношень не означає тотожності, бо, хоч С. Семчинський і вважав терміни *мовні контакти* і *взаємодія мов* «цілком прийнятними», проте відразу акцентував: «...не можна не помітити, що ці два терміни начебто доповнюють один одного. Коли ми говоримо «взаємодія мов», то маємо на увазі лінгвістичний процес, у якому беруть участь дві різні мовні структури; коли ж говоримо «мовні контакти», маємо на увазі насамперед **стан** взаємодіючих мов (виділення наше – О. К., О. Д.) (характерно, що автори, які спираються на цей термін, для позначення **процесу** (виділення наше – О. К., О. Д.) змушені вживати «контактування мов»» [30, 18].

На противагу вже викладеним позиціям щодо тлумачення терміна *взаємодія мов*, А. Загнітко об'єднує цим терміном два протилежні поняття – на позначення, з одного боку, поділу мов (діалектів), їхньої диференціації (дивергенції, розподібнення), у результаті чого виникають родинні мови й діалекти, а з іншого, – об'єднання мов та діалектів, їхньої інтеграції (конвергенції, уподібнення),

¹ Переклад цитат іноземною мовою тут і далі належить авторам.

прикладом чого можуть слугувати контакти мов, які зумовлюють запозичення лексики та утворення міжмовних лексичних (зазвичай термінологічних) зон [17, 108].

Щодо послуговування іншими наведеними термінами, то В. Титаренко пропонує для називання процесів, явищ, які актуальні в результаті мовного контакту і наслідком яких є утворення мовної системи, що суттєво відрізняється від основ контактувальних мов, використовувати терміни *схрещення, гібридація, змішування мов*, для номінування одночасних змін унаслідок контакту в лінгвосистемах обох мов – терміни *взаємодія, взаємний вплив мов, взаємопроникнення*, для окреслення співвідносних, ситуативних явищ – термін *взаємовідношення* і на позначення проявів інтерференції – терміни *конвергенція, дивергенція, інтеграція* [34, 207].

Ще одним терміном, який має стосунок до контактування мов, є *інтерференція*. Складність багатоаспектного лінгвального явища, названого *інтерференцією*, полягає в наявності принципово різних позицій щодо окреслення сутності й з'ясування особливостей його вияву. За однією з версій (її висловив учасник Празького лінгвістичного гуртка Б. Гавранек), першість щодо вживання цього терміна належить власне представникам цього гуртка [Цит. за: 14, 56]; за іншою версією, термін ще набагато раніше використовував у своїх лекційних курсах відомий французький мовознавець А. Мейє [Цит. за: 14, 56]. Проте вперше дефінував позначуване терміном *інтерференція* поняття відомий американський мовознавець У. Вайнрайх. Науковець розумів *інтерференцію* як відхилення від норм кожної з мов, які відбуваються в мовленні двомовних осіб у результаті того, що вони володіють більш ніж однією мовою, тобто внаслідок контакту мов [4, 22]. На такому розумінні інтерференції ґрунтовані визначення багатьох лінгвістів, пор.: це – «контактно зумовлені відхилення від мовної норми» [22, 341], «відхилення від норм будь-якої мови, що виникають у мовленні людей внаслідок того, що вони знають більше однієї мови» [12, 375]; «відхилення від того стану мови, «яке безпосередньо передувало встановленню двомовності», тобто відхилення як від нормативних, так і ненормативних явищ» [38, 770]; «порушення білінгвами (людиною, яка володіє двома мовами) норм і правил співвідношення двох контактувальних (прикметник *контактувальних* вжито замість *контактуючих* в оригіналі цитати – О. К., О. Д.) мов» [Цит. за: 6, 82].

Проте *інтерференцією* називають і зміни в структурі мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті взаємодії з мовою, яка перебуває з нею в контактному міжмовному зв'язку [15, 61], або зміни, спостережені в мові носіїв двомовності (багатомовності), як результат взаємодії різних мовних систем [19, 280], або процес виникнення змін у мові внаслідок її взаємодії з іншою, оприявнених тим чи тим ініціативами [18, 6], і «всебічний вплив мов і діалектів на основі мовних контактів і білінгвізму, які виражаються у перейманні лексичних одиниць граматичних і фонетичних єдностей і правил з однієї мови

в іншу [8, 100], і взаємодію «систем і елементів систем двох мов внаслідок мовних контактів» [30, 76].

У словниковій статті «Інтерференція» енциклопедії «Українська мова» спершу зазначено, що це – «взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови», а потім констатовано, що це явище «є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної» [36, 225].

Л. Лазаренко, дефінуючи *інтерференцію* як заміну в мовленні білінгва елементів однієї мови елементами іншої, співвідносить її з мовленнєвим рівнем, бо, на думку дослідниці, у мові йдеться вже про усталення деяких наслідків інтерференції, а не про саму інтерференцію. Заміну ж мовних елементів розглядає як відхилення від літературної норми (або діалектної, якщо *інтерференція* відбувається на рівні діалекту), кваліфікуючи її як інтерференційну помилку, яку називає *інтерферемою* [23, 12–13]. До того ж вважає *інтерференцію* одним з типів мовної взаємодії – на рівні із *запозиченням, калькуванням та мовною асиміляцією* [23, 12].

Загалом питання визначення місця *інтерференції*, яку порушують лінгвісти з огляду на вивчення проблеми контактування мов і відповідно дефінування цього поняття, неодноразово було у фокусі уваги лінгвістів. Проте й досі досягти однастайності не вдалося. Інтерференцію трактують то як позитивне, то як нейтральне, то як негативне явище; хтось підходить до визначення поняття у широкому розумінні, хтось – у вузькому; хтось розглядає власне в лінгвістичному аспекті, хтось у соціолінгвістичному чи психолінгвістичному тощо. З урахуванням такої кількості думок з'являються й дослідження, автори яких намагаються узагальнити ці всі різноманітні, дати їм певну оцінку. Зокрема, авторка наукової статті «Проблема лінгвістичної інтерференції в міжкультурній комунікації» О. Стрижак зробила спробу систематизувати відомі визначення *інтерференції* за ключовими поняттями. Серед таких ключових понять – *заміщення* (У. Маккей), *відхилення від норми* (Е. Хауген, У. Вайнрайх), *взаємопроникнення* (А. Мартіне), *запозичення* (Ч. Хокетт), *зміна* (чи *зміни*) (А. Дибольд, Л. Баранникова, Е. Ахунзянов, Ю. Жлуктенко), *взаємодія* (С. Сорокіна, Ю. Дешерієв, І. Протченко, С. Верещагін та ін.), *накладання* (В. Климов, Р. Міньяр-Белоручев), *спотворення* (Л. Щерба), *порушення правил* (В. Розенцвейг, А. Карлінський), *змішування* (Н. Мечковська), *перенесення* (Р. Скиба, Л. Шимановська, О. Крапивкіна) тощо [33, 56].

Таке систематизування, без сумніву, має вагоме значення для розуміння сутності лінгвальної інтерференції, проте за умови однаковості аспекту, у якому автори пропонованих термінів розглядають це явище, однаковості підходів, які є засадничими в тому чи тому випадку, й однаковості мовного рівня (чи мовних рівнів), який слугує основою для аналізу розглядуваного явища.

Мовознавці докладно вивчають усі особливості інтерференції, її прояви, зумовленість іншими лінгвальними явищами тощо як у власне лінгвістичному, так і в соціолінгвістичному,

психолінгвістичному аспектах. Зокрема, Ю. Жлуктенко у власне лінгвістичному вирізняє основні ознаки інтерференції, серед яких: 1) використання «чужого» мовного матеріалу в тій чи тій мові; 2) утворення одиниць на основі власного мовного матеріалу за зразком одиниць контактувальної мови; 3) наділення мовних одиниць однієї мовної системи функційною спроможністю, характерною для їхніх іншомовних еквівалентів; 4) стимулювальний або сповільнювальний вплив одиниць однієї мовної системи на функціонування одиниць чи моделей іншої; 5) нівелювальний вплив з боку більш простих і чітких моделей однієї мовної системи на аналогічні, але більш складні моделі іншої; 6) копіювання моделей однієї системи за допомогою засобів іншої мовної системи [15, 64–65; 14, 34].

Аналіз різних студій з проблеми інтерференції на лінгвістичному рівні дає змогу висновувати щодо розуміння сутності інтерференції в широкому і вузькому значенні: у широкому значенні це – зміни в структурі однієї мови, а також і в семантиці, властивостях і складі її одиниць, які постають у результаті контактування з іншою мовою; у вузькому – відхилення від норм тієї чи тієї мови.

Ще однією причиною використання різних термінів (хай навіть споріднених) на позначення контактування мов є сучасні тенденції терміноутворення. У лінгвоукраїністиці до основних суфіксів, за допомогою яких постають віддієслівні іменники, відносять **-нн-/-енн-/-інн-**, **-ацій-**, **-О-**, **-к-**, **-іт**, **-аж** та ін. Такі віддієслівні іменники, детерміновані функціонуванням їх у певній сфері, є потужною твірною базою для подальших етапів словотворення – термінування. Сьогодні засобом розрізнення віддієслівних іменників-термінів на позначення предметної дії (процесу чи стану) і віддієслівних іменників-термінів на позначення результату цієї предметної дії (процесу чи стану), що важливо для забезпечення повноти й однозначності передаваної терміном інформації, часто

служать відповідні словотворчі засоби, що неодноразово у своїх працях доводили відомі лінгвісти М. Гінзбург [9], І. Корнейко, М. Пилипенко [20; 27], В. Пілецький [28] та ін. Деривати, утворені додаванням суфікса **-нн-** (здебільшого до основи дієслів недоконаного виду), найчастіше виражають предметну дію (процес чи стан), тоді як деривати, що постали додаванням суфіксів **-ацій-**, **-О-**, **-к-**, **-іт**, **-аж** і процесуальність яких є слабше вираженою, а також додаванням суфікса **-енн-** (здебільшого до основи дієслів доконаного виду) як варіанта суфікса **-нн-**, – результат опредметненої дії (процесу чи стану). Ці тенденції актуальні й щодо творення термінів, пов'язаних з контактуванням мов, пор.: *запозичування* – *запозичення*, *заміщування* – *заміщення*, *схрещування* – *схрещення*, *адаптування* – *адаптація*, *гібридизування* – *гібридизація*, *інтерферування* – *інтерференція*, *метисування* – *метисація*, *транслітерування* – *транслітерація* тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, більшість дослідників розглядають контактування мов як процес, що охоплює різні лінгвальні зв'язки та відношення, оприявлені на різних мовних рівнях і зумовлені певними історико-географічними, культурними, психологічними та іншими чинниками – незалежно від генеалогічної спорідненості чи типологічної близькості контактувальних мов. З урахуванням цього у світлі сучасної антропоцентричної наукової парадигми важливим є досконалий вибір метамови дослідження, що адекватно відображало б обсяг порушуваних проблем і сприяло б успішній реалізації поставленої мети. Послугування тим чи тим терміном детерміноване низкою чинників, зокрема сповіданням дослідника прийнятної для нього позиції щодо доцільності розмежування відтінків значення певного терміна з метою уникнути двозначності передаваного кванта інформації, готовністю дотримуватися сучасних словотвірних тенденцій щодо продукування номенів на позначення відповідних понять тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспала Л. В. Традиції та новації у вивченні мовних контактів. *Нова філологія*. 2014. № 62. С. 13–18.
2. Будняк Д. В. Полонизми в современном украинском литературном языке : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. филол. наук : 10.02.01. Киев, 1991. 55 с.
3. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. Київ : Радянська школа, 1955. 248 с.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты : состояние и проблемы исследования / перев. с англ. и коммент. Ю. А. Жлуктенко; вступ. ст. В. Н. Ярцевой. Киев : Изд-во при Киевском госуд. ун-те издат. объединения «Вища школа», 1979. 264 с.
5. Вискушенко С. А. Фахова мова як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 142–144. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29535>.
6. Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. 2012. № 62. Т. 1. С. 81–85.
7. Гаркавець О. М. Українсько-тюркські мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 747–748.
8. Гвоздяк О. М. Мовні контакти як суттєвий чинник збагачення словникового складу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2011. Вип. 9. С. 96–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2011_9_17.
9. Гінзбург М. Д. З історії досліджування та подання видового протиставлення українських *nomina actions* на *-ння*, *-ття*. *Українська мова*. 2013. № 3. С. 48–60.
10. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Глобалізація культури : протиріччя та тенденції розвитку. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 29–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuaup_2017_2_5.

11. Дзенделівський Й. О. Українсько-словацькі мовні контакти. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 747.
12. Дьолог О. С. Українсько-чеські мовні контакти : теоретичні аспекти і практична реалізація. *Modern philology : theory, history, methodology : scientific monograph*. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2024. P. 365–382. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-17>.
13. Жлуктенко Ю. О. Українсько-англійські міжмовні відносини : українська мова у США і Канаді. Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1964. 168 с.
14. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во КУ, 1966. 133 с.
15. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев : Высшая школа, 1974. 176 с.
16. Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н., Лещинська В. М. Німецько-українські мовні паралелі (Порівняльно-типологічна граматики) : навч. посібник / за ред. Ю. О. Жлуктенка. Київ : Вища школа, 1977. 262 с.
17. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.
18. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 1997. 243 с.
19. Кардаш Л. В. Різномасштабні дослідження мовної інтерференції. *Молодий вчений* : зб. наук. праць. 2016. № 2 (29). С. 280–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_68.
20. Корнейко І., Пилипенко М. Україномовні терміни із процесуальними значеннями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2013. № 765. С. 38–42. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/5648>.
21. Кочерган М. П. Зіставна лексична семантика : проблеми і методи дослідження. *Мовознавство*. 1996. № 2–3. С. 3–11.
22. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2, випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.
23. Лазаренко Л. О. Лексична інтерференція в усному румунському мовленні України (лінгвістичний та соціолінгвістичний аспекти) : автоорек. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.05, 10.02.15. Киев, 1997. 22 с.
24. Лизанец П. Н. Украинско-венгерские межъязыковые контакты (мадьяризмы в украинском языке) : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. докт. філол. наук : 10.02.01. Львов, 1971. 45 с.
25. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03. Київ, 2008. 22 с.
26. Новоселецька С. В., Шапран Н. В. Соціолінгвістична трансформація норм міжкультурного спілкування в реаліях глобалізованого світу. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. Vol. 31. Issue 118. P. 51–56. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/fil_v31_118.pdf.
27. Пилипенко М., Корнейко І. Тривалість дії як компонент значення дії терміна. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ, 1998. С. 159–161.
28. Пілецький В. Назви предметних дій у науково-технічній термінології. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2002. № 453. С. 215–221. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d0235c18-d888-4cd6-89fe-ea9460417960/content>.
29. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні : теорія, історія, мововживання : монографія. Київ ; Дрогобич : Посвіт, 2011. 592 с.
30. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. Київ : Вища школа, 1974. 256 с.
31. Семчинський С. В. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Вища школа, 1988. 328 с.
32. Сімонок В. П. Мовна картина світу. Взаємодія мов. Харків : Основа, 1998. 171 с.
33. Стрижак О. О. Проблема лінгвістичної інтерференції в міжкультурній комунікації. *Мова. Література. Фольклор*. 2020. Вип. 2 (1). С. 51–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2020_1%282%29_9.
34. Титаренко В. М. Теорія мовних контактів крізь призму сучасної термінології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 14. С. 207–209. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1735>.
35. Тищенко К. Мовні контакти : свідки формування українців : монографія. Київ : Аквілон-Плюс, 2006. 416 с.
36. Ткаченко О. Б. Інтерференція. *Українська мова : енциклопедія* / редкол. Русанівський В. М. (голова), Тараненко О. О. (співголова) та ін. Вид. 2, виправ. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 225–226.
37. Baudouin de Courtenay J., & Stankiewicz E. Chapter IX. On the Mixed Character of All Languages. *A Baudouin de Courtenay Anthology : The Beginnings of Structural Linguistics*. Bloomington : Indiana University Press, 1972. P. 216–226. URL: muse.jhu.edu/book/84822.
38. Clyne M. Dynamics of language contact : English and immigrant languages. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 282 p.
39. Haugen E. Language Contact. *Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists*. Oslo : Oslo University Press, 1958. P. 770–792.
40. Martinet A. Elements of general linguistics. Chicago : University of Chicago Press, 1960. 223 p.
41. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1920. 456 S.
42. Rot S. Language contact. Frankfurt am Main ; Bern ; New York ; Paris : Lang, 1991. 322 p.
43. Saussure de F. Course in General Linguistics / ed. by Ch. Bally and A. Sechehaye; translated from the French by W. Baskin. New York : Philosophical Library, 1959. 240 p.
44. Schuchardt-Brevier H. Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Halle a. S. : Verlag von Max Niemeyer, 1922. 375 S.

45. Thomason S. G., & Kaufman T. Language contact, Creolization and Genetic Linguistic. Berkley; Los Angeles, London : University of California Press, 1988. 412 p.
46. Winford D. An introduction to contact linguistics. Malden : Blackwell, 2003. 416 p.

REFERENCES

1. Bepala, L. V. (2014). Tradytzii ta novatsii u vyvchenni movnykh kontaktiv [Traditions and innovations in the investigation of language contacts]. *Nova filolohiia*, 62, 13–18 [in Ukrainian].
2. Budnyak, D. V. (1991). Polonizmy v sovremennom ukrainskom literaturnom yazyke [Polonisms in contemporary Ukrainian literary language]. (Avtoreferat doktora filolohichnykh nauk). Kyiv [in Russian].
3. Bulakhovskyi, L. A. (1955). Narysy z zahalnoho movoznavstva [Essays on General Linguistics]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
4. Vaynrayh, U. (1979). Yazykovyie kontakty: sostoyanie i problemy issledovaniya [Language contacts: status and research issues] / perev. s angl. i komment. Yu. A. Zhluktenko; vstup. st. V. N. Yartsevov. Kyiv: Vyscha shkola [in Russian].
5. Vyskushenko, S. A. (2015). Fakhova mova yak ob'ekt linhvistychnoho doslidzhennia [Professional language as the central element of linguistic study]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia: Filolohichna*, 58, 142–144. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/29535> [in Ukrainian].
6. Voloshok, I. Yu. (2012). Interferentsiia ta yii typy na riznykh movnykh rivniakh [Interference and its types at different language levels]. *Pedahohichni nauky*, 62 (1), 81–85 [in Ukrainian].
7. Harkavets, O. M. (2004). Ukrainsko-tiurkski movni kontakty [Ukrainian-Turkic language contacts]. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskiyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in.* (2nd ed., ss. 747–748). Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
8. Hvozdiak, O. M. (2011). Movni kontakty yak suttievyy chynnyk zbahachennia slovnkovoho skladu [Language contacts as a significant factor in vocabulary enrichment]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 9, 96–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2011_9_17 [in Ukrainian].
9. Hinzburh, M. D. (2013). Z istorii doslidzhuvannia ta podavannia vydovoho protystavleniia ukrainskykh *nomina actions* na *-nnia, -ttaa* [From the history of studying and presenting the Ukrainian aspectual opposition of *nomina actions* on *-nnia, -ttaa*]. *Ukrainska mova*, 3, 48–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2013_3_6 [in Ukrainian].
10. Danylian, O. H., Dzoban, O. P. (2017). Hlobalizatsiia kultury: protyrichchia ta tendentsii rozvytku [Globalization of culture: contradictions and development trends]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*, 2 (33), 29–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuuap_2017_2_5 [in Ukrainian].
11. Dzendzelivskiyi, Y. O. (2004). Ukrainsko-slovatski movni kontakty. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskiyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in.* (2nd ed., s. 747). Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
12. Doloh, O. S. (2024). Ukrainsko-cheski movni kontakty: teoretychni aspekty i praktychna realizatsiia [Ukrainian-Czech language contacts: theoretical aspects and practical implementation]. *Modern philology: theory, history, methodology: scientific monograph* (ss. 365–382). Riga, Latvia: "Baltija Publishing". DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-425-2-17>.
13. Zhluktenko, Yu. O. (1964). Ukrainsko-anhliiski mizhmovni vidnosyny: ukrainska mova u SSHa i Kanadi [Ukrainian-English Interlingual Relations: Ukrainian Language in the United States and Canada]. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho un-tu [in Ukrainian].
14. Zhluktenko, Yu. O. (1966). Movni kontakty. Problemy interlinhvistyky [Language contacts. Problems of interlinguistics]. Kyiv: Vyd-vo KU [in Ukrainian].
15. Zhluktenko, Yu. A. (1974). Lingvisticheskie aspekty dvuyazychiya [Linguistic aspects of bilingualism]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
16. Zhluktenko, Yu. O., Bublyk, V. N., Leshchynska, V. M. (1977). Nimetsko-ukrainski movni paraleli (Porivnialno-typolohichna hramatyka) [German-Ukrainian linguistic parallels (Comparative-typological grammar)]: navch. posibnyk / za red. Yu. O. Zhluktenka. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
17. Zahnitko, A. P. (2012). Slovnnyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy [Vocabulary of modern linguistics: concepts and terms]: u 4 t. Donetsk: DonNU, 1 [in Ukrainian].
18. Zymovets, H. V. (1997). Mizhmovna interferentsiia v umovakh kontaktynoho bilinhvizmu (na materialy movy ukrainskoi diaspori) [Interlingual interference in conditions of contact bilingualism (based on the language of the Ukrainian diaspora)]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
19. Kardash, L. V. (2016). Riznoaspektni doslidzhennia movnoi interferentsii [Researches of different aspects in the language interference]. *Molodyi vchenyi*, 2 (29), 280–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_2_68 [in Ukrainian].
20. Korneiko, I., Pylypenko, M. (2013). Ukrainomovni terminy iz protsesualnymy znachenniamy [Ukrainian terms with procedural meanings]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Problemy ukrainskoi terminolohii*, 765, 38–42. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/5648> [in Ukrainian].
21. Kocherhan, M. P. (1996). Zistavna leksychna semantyka: problemy i metody doslidzhennia [Comparative lexical semantics: problems and research methods]. *Movoznavstvo*, 2–3, 3–11 [in Ukrainian].
22. Kocherhan, M. P. (2006). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: pidruchnyk (2nd ed.). Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia" [in Ukrainian].
23. Lazarenko, L. O. (1997). Leksychna interferentsiia v usnomu rumunskomu movlenni Ukrainy (linhvistychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekty) [Lexical interference in oral Romanian speech in Ukraine (linguistic and sociolinguistic aspects)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
24. Lizanets, P. N. (1971). Ukrainsko-uhorski mizhmovni kontakty (madiaryzmy v ukrainskii movi) [Ukrainian-Hungarian interlingual contacts (Magyarisms in the Ukrainian language)]. (Avtoreferat dysertatsii doktora filolohichnykh nauk). Lviv [in Russian].

25. Miazova, I. Yu. (2008). Mizhkulturna komunikatsiia: zmist, sutnist ta osoblyvosti proiavu (sotsialno-filosofskyi analiz) [Intercultural communication: content, essence, and characteristics of manifestation (socio-philosophical analysis)]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
26. Novoseletska, S. V., Shapran, N. V. (2017). Sotsiolinhvistychna transformatsiia norm mizhkulturnoho spilkuvannia v realiiakh hlobalizovanoho svitu [Sociolinguistic transfer of the norms of intercultural communication in the realities of the global world]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 31 (118), 51–56. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/fil_v31_118.pdf [in Ukrainian].
27. Pylypenko, M., Korneiko, I. (1998). Tryvalist dii yak komponent znachennia dii termina [Duration as a component of the meaning of the term]. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist*. Kyiv, 159–161 [in Ukrainian].
28. Piletskyi, V. (2002). Nazvy opredmetnennykh dii u naukovu-tekhnichnii terminolohii [Names of objectified actions in scientific and technical terminology]. *Visnyk Natsionalnoho un-tu "Lvivska politekhnika". Seriia "Problemy ukrainskoi terminolohii"*, 453, 215–221. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/d0235c18-d888-4cd6-89fe-ea9460417960/content> [in Ukrainian].
29. Radevych-Vynnytskyi, Ya. K. (2011). Dvomoynist v Ukraini: teoriia, istoriia, movovzhyvannia [Bilingualism in Ukraine: theory, history, language use]: monohrafiia. Kyiv; Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
30. Semchynskyi, S. V. (1974). Semantychna interferentsiia mov [Semantic interference between languages]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
31. Semchynskyi, S. V. (1988). Zahalne movoznavstvo [General linguistics]: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
32. Simonok, V. P. (1998). Movna kartyna svitu. Vzaiemodiia mov [The linguistic picture of the world. Language interaction]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
33. Stryzhak, O. O. (2020). Problema linhvistychnoi interferentsii v mizhkulturnii komunikatsii [The linguistic interference problem in cross-cultural communication]. *Mova. Literatura. Folklor*, 2 (1), 51–58 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2020_1%282%29_9 [in Ukrainian].
34. Tytarenko, V. M. (2004). Teoriia movnykh kontaktiv kriz pryzmu suchasnoi terminolohii [The theory of language contacts in modern terminology]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 14, 207–209. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/1735> [in Ukrainian].
35. Tyshchenko, K. (2006). Movni kontakty: sviddy formuvannia ukrainsiv [Language contacts: witnesses to the formation of Ukrainians]: monohrafiia. Kyiv: Akvilon-Plius [in Ukrainian].
36. Tkachenko, O. B. (2004). Interferencia [The interference]. *Ukrainska mova: entsyklopediia / redkol. Rusanivskyi, V. M. (holova), Taranenko, O. O. (spivholova) ta in. (2nd ed., ss. 225–226)*. Kyiv: Vyd-vo "Ukrainska entsyklopediia" im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
37. Baudouin de Courtenay, J., & Stankiewicz, E. (1972). Chapter IX. On the Mixed Character of All Languages. *A Baudouin de Courtenay Anthology: The Beginnings of Structural Linguistics* (pp. 216–226). Bloomington: Indiana University Press URL: muse.jhu.edu/book/84822.
38. Clyne, M. (2003). Dynamics of language contact: English and immigrant languages. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Haugen, E. (1958). Language Contact. *Proceedings of the 8-th International Congress of Linguists* (pp. 770–792). Oslo: Oslo University Press.
40. Martinet, A. (1960). Elements of general linguistics. Chicago: University of Chicago Press.
41. Paul, H. (1920). Prinzipien der Sprachgeschichte. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer [in German].
42. Rot, S. (1991). Language contact. Frankfurt am Main; Berm; New York; Paris: Lang.
43. Saussure, de F. (1959). Course in General Linguistics / ed. by Ch. Bally and A. Sechehaye; transl. from the French by W. Baskin. New York: Philosophical Library.
44. Schuchardt-Brevier, H. (1922). Ein Vademekum der allgemeinen Sprachwissenschaft. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer [in German].
45. Thomason, S. G., & Kaufman, T. (1988). Language contact. Creolization and Genetic Linguistics. Berkley; Los Angeles, London: University of California Press.
46. Winford, D. (2003). An introduction to contact linguistics. Malden: Blackwell.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025